

csak annyit lát be, hogy szüksége van dolgokra, nem morális lény, tulajdonképp nem is ember. A Rousseau-i természeti állapotban tulajdonképp a természetjog nem is létezik.

A természetjogi iskola kritikájaként megjelenő történeti jogi iskola azt hangsúlyozza, hogy az emberi gondolkodás történeti, és szembefordulnak az egyetemes, elvont eszmékkel. A historizmus, a kontinuitás és a hagyomány híve, és veszélyesnek tartja az egyetemes elvek elfogadását a társadalomra nézve.

Frivaldszky János Kanttal kapcsolatban kiemeli, hogy a nagy gondolkodó nem az ember természetes tulajdonságainak vizsgálatából származtatja a természetjog elveit, hanem a tiszta észből. Az emberek közti viszonyban a természetesség kritériumát a teljesen ész-szerű adja.

A XX. század a pozitívizmus százada, írja a szerző, de új utak keresése is elkezdődik az újskolasztikus és perszonalista filozófia keretében született természetjogi tanokban. Megemlíti az újkantiánus alapon megfogalmazott természetjogi tanokat, és a hagyományosan katolikus latin-amerikai államokban virágzó természetjogi iskolákat.

A jogpozitívizmus képviselőit a II. világháború embertelenségei elrettentették, az újjáéledő természetjog pedig nem átfogó rendszerek alkotására törekszik, hanem a természetjogi alapelvek politizálódnak, vagyis bekerülnek a törvényekbe és a bírói gyakorlatba. Másik tendencia a természetjog relativizálása, a természetjognak változó és változatlan tartalmú részekre osztása.

A könyv függeléke értékes fejezeteket tartalmaz a természetjog korunkban újra fogalmazott kérdéseiről, többek között a természetjog és a pozitív jog egymáshoz való viszonyáról, a természetjog tartalmi meghatározhatóságáról és a természetjogi gondolkodás létjogosultságáról, valamint a kortárs természetjogi irányzatokról.

Szeretettel ajánlom a művet olvasásra.

HÁRSFAI KATALIN

AZ ÚJ MAGYAR NEMZETKÖZI JOGI SZINTÉZIS

KOVÁCS PÉTER

Nemzetközi jog.

(magyar nyelvű szakirodalomjegyzékkel, név- és tárgymutatóval)

Budapest, Osiris, 2006, 626. ISBN 978 963 389 875 4

2006 őszén jelent meg Kovács Péternek, alkotmánybírónak, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem és a Miskolci Egyetem professzorának nemzetközi jogi kézi- és tankönyve.

A rendszerváltozás óta az egykor a valamennyi jogi karon használt tankönyv helyett – a fordítások mellett – egymás után jelennek meg a nemzetközi jog hazai művelőinek önálló tankönyvei. Így Bokorné Szegő Hanna, Bruhács János és Nagy Károly után most Kovács Péter vállalkozott erre a feladatra. Az önállóan írt tankönyv

nagy előnye, hogy a szerző egységes szemléletben tárgyalja a nemzetközi jog anyagát, és minden egyes rész kérdésben kifejti álláspontját. Kutatóként a legnagyobb erőfeszítés és a legszélesebb érdeklődés mellett is csupán néhány kérdéssel foglalkozhat és szólalhat meg a szerző, míg az önállóan írt tankönyv esetében minden fontos kérdésben elkerülhetetlenül állást kell foglalnia, mutatott rá annak idején Nagy Károly.

Az önálló tankönyvírás esetén azonban a szerzőnek több nehézséggel is szembe kell néznie. A nemzetközi jog ugyanis hatalmas óceán, amelynek önálló bejárása heroikus erőfeszítést igényel. Ráadásul, egymástól igen távol fekvő területekből áll, amelyeket csupán a nemzetközi jog elméleti kategóriái fognak össze. Emellett óhatatlanul felmerül a kísértés, hogy a szerző az általa kutatott és szívéhez közel fekvő területeket részletesebben tárgyalja, míg egyes kevésbé kedvelt területek súlytalanok maradnak a tankönyvben. Kovács Péter, aki az alapvető jogok, illetve a kisebbségi jogok nemzetközi védelmének, továbbá a humanitárius nemzetközi jognak elismert kutatója, tankönyvének megírása során gondosan vigyázott az arányosság követelményére.

Amint azt Roger Fisher, a Harvard Egyetem professzora megjegyezte: „A nemzetközi jog bizonytalan szabályok alkotta test a politikatudósok figyelmére, és a jog iránt egyébként nem nagyon érdeklődő joghallgatók szórakoztatására.” Nos, ebből az ironikus megállapításból is világos, hogy egy nemzetközi jogi tankönyv szerzőjének – különösen, mivel egyedül végzi el ezt a feladatot – szórakoztatónak (is) kell lennie. Kovács Péter, anélkül, hogy engedne a tudományos színvonalból, ennek a követelménynek is sikeresen megfelel. Ezért bővíti szövegét számos érdekes történeti részlettel és példával, felhasználva – személyes és egykori külügyminisztériumi kollégái – diplomáciai szolgálatban szerzett tapasztalatait.

Emellett tankönyve szemléletes és könnyen kezelhető is. Szemléletességét igen jó minőségű ábrák és a térképek segítik, amelyek révén egy-egy szükségképpen bonyolult tényállás érthetővé válik. Könnyen kezelhetősége összefügg a számozott bekezdésekre támaszkodó utalások és a tipográfiai eszközök használatával.

Kovács Péter tudományos munkássága a nemzetközi jog művelésének *szegedi iskolájához* tartozik, és tankönyvében is folytatja ezt, a Buza László és Nagy Károly fémjelezte tradíciót. Olyan pozitívizmusról van szó, amely a magas szintű normatív elemzés mellett fontos elméleti kategóriák – mint például a programnormák, vagy a *soft law* – kimunkálására is vállalkozik, és nem takarja el a szemét, amikor az államok gyakorlata eltér a nemzetközi jog alapstruktúrájában foglaltaktól. Jól mutatja ezt, hogy Kovács Péter tankönyvében nem mulasztja el bemutatni, hogy – szuverenitás és akarat ellenére való kötelezés tilalma, ide vagy oda – bizonyos esetekben hogyan kényszeríti rá akaratát egyes államokra a nemzetközi közösség.

A másik fontos hatás – amint erre bevezetőjében maga is utal – a francia nemzetközi jog tudománya részéről érte Kovács Péter tankönyv írói munkáját. Ezzel áll összefüggésben az általa követett, és csak helyeselhető gyakorlat, amely bőven támaszkodik a Nemzetközi Bíróság határozataiban foglalt értelmezésekre.

Kovács Péter kiindulópontja, hogy egy kis állam, amely érdekeinek nemzetközi érvényesítésében csupán igen korlátozottan támaszkodhat egyéb eszközökre,

fokozottan tisztában kell, hogy legyen azzal, hogy milyen érveket biztosít számára a nemzetközi jog. Kovács Péter tankönyve – amely egyúttal kézikönyv is, mivel a nemzetközi jog széles spektrumában lehet a tájékozódás eszköze – eléri és sikeresen teljesíti a két évtizede Nagy Boldizsár által kitűzött célt. Tudniillik, „az olvasó e kötet hatására elveti a mindenható jogba vetett illúzióját, éppúgy, mint a nemzetközi jog tehetetlenségét és értéktelenségét hirdető szkepszisét.” Emellett nyilvánvaló a kötet haszna abban a tekintetben is, hogy a nemzetközi jog egészének átgondolása – amelyre a szerző készíti az olvasót – új szempontok felmerüléséhez vezethet a részterületek kutatásával kapcsolatban is.

Kovács Péter a nemzetközi jog tanáráként e kötet közreadásával sajátos metamorfózison ment át. Kovács Péterből „a Kovács” lett, amelyben utána nézhetünk egyes felvetődő kérdéseknek. Mivel – amint azt Szerb Antaltól tudjuk – a tudósok egyetlen jutalma a kartársak irigysége, fogadja ezt is a megérdemelt gratulációhoz.

KARDOS GÁBOR

JÁNOS ZLINSZKY

Durch das römische Recht, aber über dasselbe hinaus.

Hrsg. von NADJA EL BEHEIRI. Budapest, Pan Kiadó, 2008, 483. ISBN 978-963-06-4463-1

2008. március 6-án, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának II. János Pál Dísztermében került sor a 80. születésnapját ünneplő Zlinszky János professzor úr köszöntésére. A Karon oktató tanítványok és munkatársak egy német nyelvű tanulmánykötettel tisztelegtek mesterük előtt, amely ezúttal nem a kollégák írásait köti csokorba,¹ hanem az ünnepelt saját, német nyelvű munkáiból kínál reprezentatív válogatást. A Rudolf von Jheringtől kölcsönzött cím találón fejezi ki a Zlinszky János egész jogászai, valamint oktatói munkásságát átható fölfogást, szemléletmódot. Eszerint a római jogban nem csak egy időben távoli, bár nagy tekintélyű jogrendszer érdekességeit kereshetjük, nem is pusztán úgy tekinthetünk rá, mint az európai jogok tényleges történeti alapjára. Valójában „a jog”-ra, annak céljaira, lehetőségeire és korlátaira vonatkozó tapasztalatok gazdag tárházát, erkölcsi értékek hordozóját láthatjuk benne, amely így kulcs a modern jogrendszerek megértéséhez, egyben mérce azok jövőbeni alakításához is.

Ezért aligha meglepő, hogy a kötet nagyobbik részét, csaknem kétharmadát, szám szerint tizenhárom római jogi tárgyú tanulmány teszi ki. Második tematikus egység-

¹ Ilyen volt az ünnepelt 70. születésnapjára készült *Iustum, aequum, salutare*. Emlékkönyv Zlinszky János tiszteletére. Szerk.: BÄNRÉVY GÁBOR, JOBBÁGYI GÁBOR, VARGA CSABA. Budapest: PPKE, 1998.